

СТАНОВИЩЕ

от доктор Григор Найденов Григоров – професор по гражданско и семейно право в ЮФ на ПУ „П. Хилендарски“

За дисертационен труд на Йордан Николаев Пангев – редовен докторант в ЮФ на ПУ „П. Хилендарски“ (ПУ), на тема: „**Неравноправни клаузи в договорите**“, за присъждане на ОНС „Доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, специалност от регулираните професии 3.6. Право, Докторска програма „Гражданско и семейно право“.

Уважаеми членове на Научното жури,

Със заповед № РД–22–1439 от 21.07.2026 г. на ректора на ПУ съм определен за вътрешен член от състава на Научно жури в процедурата по защита на дисертационния труд на докторант Йордан Пангев. На първото заседание на научното жури ми беше възложено да изготвя становище.

1. Информация за докторанта.

Йордан Пангев е магистър по право на ПУ. В периода 2021 – 2025 г. е редовен докторант в ЮФ на ПУ, а от 2022 г. до сега е хоноруван преподавател по гражданско право в ЮФ, като води семинарни занятия и е изнасял лекции по темата на дисертационния труд. Докторантът има забележимо участие в национални и международни научни прояви и проекти – той е участвал в голям брой научни и научно-практически конференции, дискуссионни форуми, научни семинари и кръгли маси, участвал е с доклад по темата на дисертацията на международен научен колоквиум, организиран от ЮФ на ПУ, участвал е в Научен проект на ЮФ на ПУ, превеждал е и е редактирал научни статии. Понастоящем работи като адвокат.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд.

Трудът е първото цялостно научно изследване на института на неравноправните клаузи в цивилистичната ни литература. Институтът е сравнително нов в нашето право – първият закон, уреждащ неравноправните клаузи в договорите (ЗЗППТ), е приет през 1991г. Понастоящем действа Законът за защита на потребителите (ЗЗП – Обн., ДВ, бр. 99 от 9.12.2005 г., в сила от 10.06.2006 г.), с който нашият

законодател в Глава шеста е въвел разпоредбите на Директива 93/13/ЕИО относно неравноправните клаузи в потребителските договори. Актуалността на научното изследване се извежда както от нуждата за изясняване на новата правна уредба, така и от огромното практическо значение на института – в множество икономически сектори на пазара лицата, които предлагат стоки и услуги, изготвят едностранно и при общи условия договорите с потребителите, а тези условия са основният източник на неравноправни клаузи спрямо потребителите.

Трудът е в обем от 220 страници, структурирани в заглавна страница, съдържание, използвани съкращения, въведение, изложение от три глави, заключение и използвана литература. Всяка глава е разделена на параграфи, а параграфите – на точки и подточки. Докторантът е използвал и се е позовал на 113 съчинения по темата на български език и 33 на чужди езици. Анализирал е практиката на СЕС, както и заключения на генералните адвокати по дела пред СЕС, има 876 бележки под линия.

Докторантът е формулирал точно предмета и целите на научното изследване. При написването на труда си е използвал класическите за правната наука методи – основно историческия и сравнително-правния метод. Използвал е и достиженията на правната доктрина – наша и чужда, анализирал е и значима по обем съдебна практика – основно на СЕС по прилагането на Директива 93/13/ЕИО. По отделни въпроси е черпил аргументи и от Принципите на европейското договорно право.

Трудът е написан на точен юридически език, той е аналитичен, а не описателен, при анализа на правната уредба докторантът формулира ясно своите тези, той не се ограничава да представи различните становища в доктрината по спорни въпроси относно неравноправните клаузи в договорите, а след тяхното представяне аргументирано обосновава своето мнение по тях (на с. 21, 38, 112, 157 и др.).

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати.

Докторантът е постигнал целите, поставени пред научното изследване. На базата на анализа на правната уредба и на практиката (основно на СЕС) относно неравноправните клаузи в договорите, той е обосновал редица изводи и е направил предложения за подобряване на правната уредба с важно теоретично и практическо значение.

В Глава Първа (с. 7 – 85) на дисертационния труд е изяснен генезисът на института на неравноправните клаузи, изяснени са белезите, които определят една клауза в договор като неравноправна и неравноправните клаузи са отграничени от други правни институти. Генезисът на института е свързан с ограничението на принципите на свобода на договаряне и на

договорната справедливост в облигационното право при сключването на договори при общи условия (ОУ) – ограничение, което е породило нуждата да се създаде защита на страната, чийто интереси са застрашени поради възможността на другата страна по договора да определи едностранно неговото съдържание във вреда на първата страна. Докторантът изяснява ключовите за темата на дисертацията понятия „договор при ОУ“ и „неравноправни клаузи“. Той сравнява общата уредба за сключване, изменение и тълкуване на договорите при ОУ в ЗЗД и ТЗ със специална уредба в ЗЗП и извежда различния техен обхват спрямо лицата. Понятието „неравноправна клауза“ е определено като неправомерен, сложен ЮФ – клауза в договор, която притежава 4 кумулативни белега, чието съдържание е анализирано и изяснено прецизно от докторанта. Подкрепя заслужава неговата теза, че институтът на неравноправни клаузи следва да се уреди като общ за облигационното право, без оглед страните по договора, убедително е обосновано и предложението да отпадне като необходим белег на неравноправната клауза изискването тя да е сключена в нарушение на принципа на добросъвестността (с.42). С оглед предметния обхват на уредбата на неравноправни клаузи, докторантът заключава, че преценката за неравноправност на клауза по правило се прави само спрямо несъщественото съдържание на договора, но извежда изключения от правилото, черпейки аргументи от практиката на СЕС по тълкуването на Директива 93/13/ЕИО и уредбата на института в други държави (с. 53 и сл.).

Според уредбата в Глава шеста на ЗЗП, неравноправните клаузи са мислими само в договори, по които едната страна винаги има качеството „потребител“, а другата по правило е търговец. Във връзка с изясняването на субектния обхват на правната уредба, докторантът изяснява понятията „потребител“ и „търговец и доставчик“. Като установява различното съдържание, което потребителското право и търговското право влагат в термина „търговец“, и с оглед направеното предложение институтът на неравноправни клаузи да се уреди като общ за облигационното право, докторантът обосновава предложението *de lege ferenda* термините „търговец“ и „доставчик“, използвани в ЗЗП, да се обединят и заменят с „професионалист“. Подкрепя заслужава и предложението институтът на неравноправни клаузи да се разпростре спрямо всички субекти, а не само за потребители, като в този случай при преценката дали поведението на предлагащия ОУ е (не)добросъвестно като белег за наличието/отсъствието на неравноправна клауза, следва да се вземе предвид фигурата на разумния човек, вместо тази на средния потребител. Подкрепям и предложението партикуларната *de lege lata* уредба на договорите при ОУ, които стоят в основата на

уредбата за неравноправни клаузи, да се концентрира в един нормативен акт.

В глава Втора (с. 86 – 135) се прави анализ на видовете неравноправни клаузи и начините за тяхното уреждане. Докторантът изяснява двата законодателни подхода, които сравнително-правно се използват при тяхното уреждане – казуистичният и общият, като изяснява разликите между тях и техните предимства. Нашият законодател е възприел комбинация от казуистичния и общия подход (чл. 143, ал. 2 и ал. 1 ЗЗП). Чрез казуистичния подход той очертава конкретни клаузи, които счита за неравноправни, транспонирайки конкретни клаузи, уредени в Приложението към Директива 93/13/ЕИО. С тези клаузи се урежда необорима презумпция, че са неравноправни. Авторът разделя клаузите, уредени в чл. 143, ал. 2 ЗЗП в 6 основни групи (списъци), детайлно анализира съдържанието на клаузите от всяка група, и прави предложение *de lege ferenda* относно редакцията на някои клаузи, включени в шестте групи (с. 127 и 128). Наред с казуистичния подход, в чл. 143, ал. 1 ЗЗП законодателят използва общия подход, с който разширява обхвата на неравноправни клаузи, като урежда няколко белега, наличието на които ще квалифицират клауза в договор като неравноправна, макар да не е сред уредените казуистично състави в чл. 143, ал. 2 ЗЗП.

В Глава Трета (с. 136 – 202) докторантът изяснява последиците от включването на неравноправни клаузи в договор. С използваната в Директива 93/13/ЕИО формулировка, че те „не са обвързващи“ европейският законодател е дал свобода на националния законодател на всяка държава членка да уреди последиците от включването на неравноправни клаузи в договор. Нашият законодател е уредил нищожността на тези клаузи като най-тежка и даваща най-засилена защита на потребителите последица, но тяхната нищожност не влече нищожност на целия договор, ако той може да се прилага без тях. Докторантът изяснява предимствата и недостатъците на нищожността като последица на неравноправните клаузи по ЗЗП в сравнение с последиците, уредени в законите на други държави членки на ЕС, изяснява и последиците от нищожността, както и особеностите, които проявява нищожността по ЗЗП в сравнение с общите правила на ЗЗД за нищожност на договорите. Подкрепя заслужава изводът, че прогласявайки служебно нищожността на неравноправна клауза, съдът може да прогласи нейната нищожност само в частта, в която тя е неравноправна, и да запази действието на клаузата в останалата част. Обоснована е критиката, която е направена на преобладаващата практика на СЕС, според която обявените за нищожни клаузи не се заменят по право от диспозитивни норми на закона, поради което

националният съд на държавите членки няма право да преодолява празнините, оставени от нищожните неравноправни клаузи, като приложи диспозитивните норми на закона. Докторантът сочи убедителни аргументи, които налагат тази практика на СЕС да бъде преосмислена (с. 158 – 174).

Анализирайки практиката на СЕС по прилагането на Директива 93/13/ЕИО, докторантът извежда като основна особеност в последиците от нищожността на неравноправните клаузи, че съдът не прогласява незабавно тяхната нищожност, за да даде възможност на потребителя да се откаже от защитата, която му дава правилото за нищожност. В тази връзка заслужава подкрепа обосновката и предложението *de lege ferenda* за изменение на чл. 146, ал. 4 ЗЗП, която да предвиди, че неравноправните клаузи са висящо недействителни – с такава редакция разпоредбата ще се приведе в съответствие с трайната практика на СЕС по тълкуване на Директива 93/13/ЕИО (с. 174), и ако потребителят пожелае да се ползва от неравноправната клауза (при преценка, че тя е в негов интерес), той с волеизявление за нейното приемане ще я санира (с. 149, 150 и 153).

Във връзка с правилото на чл. 34 ЗЗД за двустранна реституция на даденото въз основа на нищожен договор, докторантът аргументира тезата, че прилагането на правилото може значително да увреди интересите на потребителя. Подкрепям неговото предложение *de lege ferenda* да се преосмисли правилото за връщане на даденото от лицето, предложило неравноправната клауза, като се държи сметка за принципа, че никой не може да черпи права от недобросъвестното си поведение. Така добросъвестната страна ще може да задържи полученото (с. 171).

В Глава трета на дисертацията детайлно са изяснени и способите и реда за защита срещу неравноправните клаузи – както гражданско-правна (индивидуална и колективна), така и административно-правна чрез правомощията на Комисията за защита на потребителите. Тук са убедителни аргументите в полза на схващането, че в процеса по установяване на неравноправни клаузи съдът може по свой почин да събира доказателства дали клаузите в договор са неравноправни. Прецизен е и детайлният анализ на проблемите, породени от действието на силата на присъдено нещо на съдебното решение по дела за нищожност на неравноправни клаузи, когато съдът не е изпълнил задължението по чл. 7, ал. 3 ГПК да следи служебно за наличието на неравноправни клаузи в договор, сключени с потребител. Убедителни са формулираните от докторанта изводи и направените предложения *de lege ferenda*, в резултат (и) на анализа на практиката на СЕС по тези проблеми.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси. Дисертационният труд съдържа редица научни и научно-приложни резултати, които имат приносен характер за правната доктрина и за развитието на практиката. Редица от тях са обективирани в направените предложения *de lege ferenda* за подобряване на уредбата в Глава шеста на ЗЗП (на с. 17, 42 127, 132, 173, 191, 197 и др.), част от които бяха посочени по-горе и които подкрепям. Наред с многобройните предложения за подобряване на правната уредба, приносен характер имат и следните по-важни въпроси и предложения:

- Изясняването на белезите и очертаването на приложното поле на неравноправните клаузи в нашето право;
- Предложението да отпадне като белег за неравноправност на клауза изискването клаузата да противоречи на добросъвестността;
- Детайлното изясняване на последиците от установяване на неравноправност на клауза и на техните особености при сравнение с последиците от нищожност на договора по ЗЗД;
- Приносен характер има анализираната богата практика на СЕС по прилагането на Директива 93/13/ЕИО, в резултат на която се изяснява точното съдържание и смисъла, вложени в редица разпоредби на Глава шеста на ЗЗП. Направеният анализ ще подпомогне практикуващите юристи при тълкуването и точното прилагане на разпоредбите на Глава шеста;
- Приносен характер за развитието на правото има и анализът и особеностите на давностните срокове, приложими към искането за връщане на даденото от потребител на основание на неравноправна клауза.

5. Оценка на публикациите по темата на дисертацията.

Докторантът има три публикации по темата на дисертацията, които са имплементирани в дисертационния труд. За тях важи изцяло оценката, която давам на този труд.

6. Оценка на автореферата.

Авторефератът на дисертационния труд съдържа 32 страници. В него докторантът е представил коректно в резюме съдържанието на дисертационния труд.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси.

Към дисертационния труд могат да се направят някои критични бележки, основните от които са:

7.1. В заглавието на дисертацията трябва да се посочи, че анализът е на неравноправните клаузи в *потребителските* договори, като се държи сметка за правната уредба *de lege lata* в Глава шеста на ЗЗП;

7.2. Редица тези на докторанта са недостатъчно обосновани и не убеждават читателя в истинността си, а в някои случаи са неверни:

– На с. 51 и сл. той анализира значителната неравнопоставеност във вреда на потребителя като белег на неравноправните клаузи. Сочи, че терминът „вреда“ е легален, но разпоредбата на чл. 143, ал. 1 ЗЗП влагала в него различно (от общоприетото легално – бел. моя: Гр.Гр.) съдържание, без да изяснява това съдържание. Уместно е той да посочи какво точно съдържание влага в термина чл. 143, ал. 1 ЗЗП защото изясняването на това съдържание има значение за квалифицирането на една клауза като (не)равноправна и за нейните последици;

– На с. 67 и сл. докторантът (при съпоставка на съдържанието, което ТЗ и ЗЗП влагат в понятието за търговец) правилно заключава, че съдържанието, влагано в потребителското право е различно от това в търговското. Неприемлив е обаче изводът, че в търговското право, за разлика от потребителското, търговци били само тези ЮЛ, които са ТД или кооперации, без ЖСК. Такъв извод не може да се направи от тълкуването на чл. 1, ал. 2 или ал. 3 ТЗ. В ал. 2 законодателят очертава кръга на ЮЛ, които придобиват търговско качество по сила на своята правноорганизационна форма, дори да не отговарят на условията, предвидени в ал. 1 за придобиване на търговско качество. Но ако ЮЛ, различно от ТД или кооперация, изпълни законовите условия по чл. 1, ал. 1 ТЗ като започне да извършва сделки по ал. 1 ТЗ по занятие, то ще придобие търговско качество. Противно на твърдението на докторанта, за придобиване на качеството „търговец“ в търговското право няма и изискване дейността (вероятно са имани предвид сделките по чл. 1, ал. 1 ТЗ) да се извършва постоянно. Законното изискване е лицето да извършва сделките по занятие – трайно, продължително във времето, но за извършването им по занятие не е нужно те да се извършват постоянно;

– Неубедително на с. 123 и сл. авторът дава като пример за неравноправна клауза по чл. 143, ал. 2, т. 16 ЗЗП договорът за цесия или джирото, извършено от търговеца/доставчика без съгласие на потребителя. Този извод колидира с правилното схващане на автора, че задължителна предпоставка за наличието на неравноправна клауза по чл. 143, ал. 2, т. 16 ЗЗП е търговецът да прехвърля права и задължения. Тази предпоставка отсъства при цесията и джирото, при които се прехвърлят единствено права, но не задължения. Затова за тях посочената разпоредба на ЗЗП е неприложима. Не е точен и изводът (с.

127), че в нашето право *„не съществува нарочна уредба на договор, с който едната страна да може да прехвърля правата и задълженията, които произтичат от даден договор“*, ако под „нарочна уредба“ се има предвид *възможността* да се сключи договор. Такава уредба има в чл. 346 ТЗ за сублизинга;

7.3. В Глава трета, посветена на последиците от включването на неравноправни клаузи в договор, в § 1 не намирам за уместно да се обособява т. 1.1.2. за саниране на недействителни сделки, а в т. 1.2. подробно да се изясняват общите въпроси на нищожността на договори в нашето право и нейните последици, нито в т. 1.3. нищожността да се отграничава от сходни правни фигури. Тези въпроси са общи за нищожността на договорите, не изясняват конкретни особености на нищожността на неравноправните клаузи, поради това нямат връзка с темата а дисертацията.

В § 1 на Глава трета, с. 139, при изясняване на понятието за „недействителност“ авторът приема, че за целите на дисертационния труд, в родовото понятие „недействителност“ ще включва *висящо* и относително недействителните сделки. Той не изяснява какво разбира под „висящо недействителни“ сделки, но (от направената съпоставка между висящата недействителност и отлагателното условие) се налага извод, че при тези сделки настъпването на правните последици е обусловено от настъпването на *допълнителен ЮФ*, който не зависи от волята на страните по договора. Този извод на докторанта противоречи на схващането му, че общото при недействителните сделки е наличието на *неправомерен ЮФ към момента на извършване на сделката*. При висящо недействителните сделки като вид на родовото понятие недействителност такъв *неправомерен ЮФ отсъства*, поради което те (поне за целите на дисертацията) следва да се изключат от родовото понятие „недействителност“.

8 Заключение.

Направените критични бележки не омаловажават постигнатите научни резултати с дисертационния труд. Той *съдържа* научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и свидетелства за задълбочените теоретични знания на докторанта в областта на частното (гражданското) право, както и за неговите качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. От друга страна докторантът притежава ОКС „Магистър“ и отговаря на минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 ЗРАСРБ във вр. с Приложение към чл. 1а, ал.1 от 122 ПМС/2018 г. за изменение и допълнение на ППЗРАСРБ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Приложил е и декларация за оригиналност и

достоверност на дисертационния труд. В тази връзка са налице условията на чл. 6 ЗРАСРБ и чл. 27 ППЗРАСРБ за присъждането на образователната и научна степен „доктор” на редовен докторант Йордан Пангев.

Предвид гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното научно изследване и постигнатите с дисертационния труд резултати, поради което ще гласувам *на Йордан Николаев Пангев – докторант в редовна форма на обучение в ЮФ на ПУ, да се присъди образователната и научна степен ‘доктор’* в област на висше образование: 3. Стопански, социални и правни науки, професионално направление 3.6. Право, ДП „Гражданско и семейно право”.

2 септември 2026 г. – – – – – – – – – –

гр. София

Изготвил становището:

проф. Григор Григоров